ادیب محترم آقچوره یوسف افندی جنابلرینه هدیهٔ عاجزانه صدر در.
رضاء الدین بن فخر الدین
اورنبورغ

5025
A3631/a

روسیه مسلمانلرینک

احتیاجلری

وآنلر حقنده انتقاد

اثر رضاء الدین بن فخر الدین

[قارغالی نک خیر الله حضرت عثمانف ایله عمر خلفه دولتیارفنک
مکتوبلرینه- سؤاللرینه جواب اوله‌رق قلمه آلنمشدر.]

ناشر وصاحبی امام خیر الله العثمانی.

محمد فاتح غلمان کریموف مطبعه‌سی - اورنبورغ.
Типо-Литографія М.-Ф. Г. Каримова, Оренбургъ.

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

بسم الله الرحمن الرحيم

منك العون يا كريم

عموم اهالی آراسنده حقوق وحریت دیگان سوزلر ایشدله باشلا-
دقندان بزم روسیه مسلمانلریده اوز حاللرینی بر آز تفکر قیلوب
دین وملتنك صورتا ومعنا بقاسی اوچون نیلر ضرور ایدیکی حقنده،
آزچق ملاحظه اثرلری کورونمیه باشلادی. اوشبو وجهلردن اورنبورغ
وقارغالی اهالیسینده نیندای حقلر ونیندایین ماده‌لر ایله دین وملتمزی
صاقلاب راحت راحت کیچونه بلورمز دیه اوز آره جیولوب مناسب
ماده‌لرنی مذاکره حقنده بر جمعیت یاصاماقنی روحانیون طرفندن
اوتنمشلر ایدی.

بناء علیه قارغالی علماسی اوز آره جیولوب ۱۵ ماده‌لی بر لایحه
و اورنبورغ علماسی ۲۰ ماده‌دن عبارت بر لایحهء ترتیب ایدوب
اوشبو ماده‌لر ضروردیه قرار ویرمشلر ایدی. بو ماده‌لر ملتمزنك
بیوك انقلابینه و ترقیسنه سبب اولور دیه اعتقاد ایتدیکمز شیلر
اولدقدن اطرافلی ملاحظه و دقته توقف ایتدیکی معلومدر، لکن آز
وقتده جیولوبقنه قسقه فکر ایله‌گنه یازلدقندن بو ماده‌لرنك بعضیسنده
نا معقول جهتی ظهور ایدوی وخاطرگه کیلمکان پك مهم ماده‌لرنك
طوروب قالو احتماللری هر کمنك معلومیدر. بناء علیه مذکور
ماده‌لرنی زمانمزنك فکرلی عالملرندن رضاالدین افندی ابن فخرالدین
جنابلرینه عرض ایدوب‌ده دقت ایله مطالعه بعدنده برنامه کوندرمه‌سنی

کندی عاجزانه م وقریبلرمزدن فضیلتلو ملا عمر خلفه دولتیاروف
جنابلری نامندن اوتنمش ایدم. مذکور رضاالدین افندی ایسه تصور
ایتدیکمدن نچه درجه آرتق اهمیت ویروب بر رساله شکلنده پك
مهم معلومات بیان ایدوب ارسالینه همت بیوروب بزی فوق العاده
ممنون ایتدی. بو خدمت مقدسه‌سی اوچون الله اجرن مضاعف
قیلسون دیمکدن باشقه دینله‌چك سوز یوقدر. بو ذاتنك بو اثرذی
قیمتلری آز کشی آراسنده اوقلوب قویولمق مناسب کورلمادیکندن
طبعی ایچون حکومت طرفندن رخصت صورمش ایدك، لکن بو
وقتقه قدر بعض بر مانعلردن اوته‌ری میسر اولمدی ایسه ده اوشبو
اتفاق مسلمین‌نك ٣نچی جمعیتندن صوك اهل اسلام اوچون قاضی
وشیخ الاسلام بلکه رئیس المسلمین کبی آدملر انتخابی باشمزه کیله‌چك
بر بیوك مسئله اولدقدن وبو مسئله‌لره دائر معلومات بو رساله‌ده
ذکر ایدلدکندن، بو صوك زمانلرده سنزور بلالری حمد الله تعالی
کوتاریلوب طوردقندن طبعینه شروع ایتدم. رساله‌ده ذکر ایدلکان
سوزلر فقط بر معلوم آدمنك سوزی اولدقی اوچونکنه تحقیقسز قبول
ایتمك مناسب اولمادقی کبی تعصب وعین سخط ایله قاراب محررنك
مرادنی دقت ایتمه‌دن رد ایتمك ده شرع شریف جهتلرنچه بیوك خطا
وکناه ایدیکی معلومدر. لکن بزم علما آراسنده اوزینك مسلکنده
اولمیان بر ذاتنك سویلادیکی سوزلرهر نه قدرشرع وحکمته موافق
اولسه‌ده مجرد عناد ونفسانیت ایله رد ایتمك واوزینك مسلکنده اولان
آدمنك سوزلرنی تحقیقسز ترویجه چالشمق کبی فنا عادتلر هنوز
دوام ایتدیکی وبو فکرلریده دین ودیانت نامندن سویلاب افتراق
مسلمینه و افساد اخلاق امته خدمت ایدوچی بعض ذاتلر مع التأسف
کورلدیکی انکار ایدله‌چك شیلردن دکلدر.

لکن امیدلره کوره بو روشچه اولچاوسز منطقسز سوزلر سویله میه ملتنك کوزی آچلدقی ایله یوللر باغلانه چغی معلومدر .

الحق احق بالاتباع دیه سوزمی قطع ایتدم و من الله التوفیق

امام خیرالله بن عبدالرحمن العثمانی

سعید بسته سی ١نچی شعبان المعظم

١٣٢٤نچی سنه

١٩٠٦نچی سنهٔ میلادیه ٦نچی سنتابر

بسم الله الرحمن الرحیم

برادر محترم ملا خیرالله افندی !

کندیگزدن اصالةً وعمر خلفه جنابلری طرفندن نیابةً یازدیغگز مکتوبی وآنکله کوندردیکگز ورقلری آلدم. طلبگزه بناً ده دقت اوزره مطالعه ایتدم . بویله طوغرولرده میدانه چیقوبده بو ماده بویله مصلحت ، اوته گی ماده شویله مصلحت دیه فکر بیان ایلمك آنجق بیوك معلومات صاحبلرینه وفوق العاده اقتداره مالك اولانلره مخصوص بر وظیفه اولوب بزم کبیلرك مرتبه‌لرندن قات قات اوستون ایدیکی معلومدر . مسئله بیوك اولدیغی کبی فوق الحد مهمدر . ومع ذلك حسن ظن ایدرك ارسال بیوردیغگزه حرمت ایلمك یوزندن هر بر ایشلری بر طرفه تاشلاب بونکله اشتغال ایتمکله بعض شیلر یازدق . یازدیغمزك یوزدن بری طوغری اولسه بختیار ز . یوق خطاً ایسه حسن نیتمزه رعایت ایدرك کنه عفو

ایدرسز . باشقه‌لره کوستروب کوستر ممکن مختارسز . لکن یازدیغم شی مسوده‌سز مبیضه ، ویاخود تبییض ایدامیان مسوده اولدیغندن کندیمده باشقه نسخه‌سی قالمادی . بنأ علیه اوقودیغکز صوك برادرم فاتح افندی‌یه تسلیم ایدر ایسه‌گز بزلره بیوك بر احسان ایتمش اولورسز . لزومی کورلور ایسه استنناخ ایتدره بیلورسز . سزلرده ایسه یازوچیلر ، شاگردلرگز آراسنده کوب اولور ، اما بنم یازوچیلرم یوق . انتقاد قاعده‌سینه رعایت ایدرك ، سویله‌رکه مجال اولندیغی ماده‌لره تعرض ایتدم ایتمادیکم ماده‌لر ایسه کامل خشنود اولانلرمدر . (٣ نچی ٧ نچی ماده‌لر کبی) تلخیص ایتمادیکم ماده‌لر یاکه بو کبی اهم شیلر آراسینه ادخال ایدرلك درجه‌ده مهم اولمیان نرسه‌لردر . (مثلا یکشنبه کون سودا ایتمك مسئله‌سی کبی) یاخود بتون بتونه سیاسی اشلردر (١ نچی دفترك (*) ١٤ نچی ماده‌سی کبی) بونلردن صوڭغیسی بیوك اهمیتلی ایسه‌ده باشقه‌لر آراسینه ادخال ایدرگه وقتی هنوز کلمامشدر ظن ایدرم ، بزم حاضرکی سوآللرمز یالکز دینی وملی شیاره عائد اولسه کوزل اولور ایدی . آنلر حقنده التفات اولنور ایسه دخی بر مناسب وقت کتوروب ایکنچیلری قارالور ایدی . لکن بنم یازدقلرمی اوقوب ده سزلر کندی فکرلرکزی ترك ایتمکز ، بن ایسه یالکزم اوطوروب یازدم هم ده عجله‌چه یازدم . بناء علیه رسم خطلرده وبعض تمثیللرده یاڭلشلقلر اولور . سز یالکز مسئله‌نك جوهرینه دقت ایدگز ! . دقت ایدگز ، فقط جف القلم طوغری‌دیه گمان ایتمه‌گز . احتمالکه فکرم خطاء کیتمش اولور . جماعت طوتدیغی یوله خلاف کلن یرلرنده بنم فکرمه

(*) ١٥ ماده‌دن عبارت اولان کاغدگزنی برنچی دفتر و ٢٠ ماده‌دن عبارت اولان دفترگزی ایکنچی دفتر اعتبار ایتدم . برنچی دفتر قارغالیلرك وایکنچی دفتر اورنبورغلیلرك ایلمش .

هیچ اهمیت ویرماکز . یدالله مع الجماعة . خطاءلرمی کوسترر ایسه کز ممنون اولورم . زیرا قصدم خطاء یازمق دگل بلکه طوغری یاز مق ایدی . مقصدم ایسه طوغریلقدر . (انما الاعمال بالنیات ولکل امرئی مانوی .

رضاءالدین بن فخرالدین ١۵ نچی ذوالحجه

١٣٢٢ هجریه

(اوفا) (١٩٠۵ نچی ییل فورال ٦ نچی کون)

انتقاد

برچوق مطبوع ومکتوب کاغدلرده کورلدیکنه، وبرطاقم ذاتلردن ایشدلمکده اولدیغنه بناء عموم خلقمزڭ مطلبلری مختلف صورتده بیان ایدلنور ایسه‌ده بونلرڭ مجموعی بریره کتورلوب تلخیص ایدلدیکی صوڭ الڭ اهم اولانلری اوشبو روشده اوله‌چق ایمش.

١

مفتی وقاضیلرمز (صوبرانیه اعضالری) حقنده ایمپراطوریتسه یکاترینه ایکنچی طرفندن (١٧٨٧) تاریخنده ویرلوبده بوکونده ضائع اولان حقوقمزڭ تکرار اعاده ایدلمه‌سی.

٢

مکتب ومدرسه‌لرمز معارف نظارتندن آلنوب، صوبرانیه تصرفینه وبو واسطه ایله داخلیه نظارتی اداره‌سینه ویرلمه‌سی.

٣

روسیه تبعه‌سی اولان مسلمانلرك عسکری، ملکی وبالجمله خصوصی وعمومی اولان حقوقلری بلا تفریق خاص روسلر ایله برابر اولمه‌سی.

٤

رسمی اولان اسلام عالملری دنیاوی معامله‌لرده خرستیان روحانیلری ایله برحقده اولمه‌لری.

٥

محله امامری وصوبرانیه اعضالرینه الزام ایدلن ابرازاواتیلنوی سینزانك لغو اولنمه‌سی.

٦

حریت دینیه ومذهبیه، حریت جدال دینی وحریت مطبوعات ووجدان ویرلمك.

٧

اسلام عسکرلری حرام اولان مشروبات ومأکولاتدن باشقه ایله تربیه ایدلمکلری.

٨

نکاح، طلاق، میراث تقسیم ایتمك ووصیت کبی عائله‌یه دائر دعوالر اولکی کبی کندی عالملری طرفندن حل ایدلنه‌رك ملکی وجزاء محکمه‌لرینه ویرلممه‌سی.

برنچی ماده‌یه دائر انتقاد

بو ماده بز اهل اسلامك اخص آمالی اولمیدرکه : اکثر بحثلر ویازولر بوڭا دائر اولدیغی کورلور . حتی بونی موضوع مطلب ایدرك مختلف لسان اوزره نشر ایدلمکده اولان مصر جریده‌لرینه قدر درج ایتدرمشلر ایدی . دعوالر ، اگرده اثبات ایدلمیه‌جك بر یول اوزره ویاخود فائده کتورمیه‌جك بر صورت ایله کیدر ایسه یوز قزارتمقدن باشقه نتیجه ویرماز . بیوك بر ملت حقنده سویله نه‌جك سوز اون مرتبه اولچانوب‌ده بر مرتبه کیسلمك اصولینه رعایت ایدرك سویلنماز ایسه، بتون ملتك حیثیتی ضائع اولمه‌سینه قدر وارر . مصر جریده‌لرنی اوقودیغمز صوڭ : (بونلر بزلره خیر خواه ایسه‌لر بویله بیوك بر بنانی نیچون ییل اوستینه بناء ایدییورلر : اگرده مرادلری بزه ترجمانلق ایسه یاخود حاجتمزی لازم یرلره ایرشدرمك اولسه . اك مهم مرادلرمزی نیچون بر قدر فضول ایچینه کوموب ضائع ایلیورلر ؟) دیه بر اعتراضده بو لنمشیدك . فقط بر چوق اکابرمز (سعید شیخلری هم بونلر جمله‌سندندر) طرفندن دخی بونك تکرار ایدلدیکنی کوردکمزده : (یوقسه ایمپراطوریتسه فرماننده بزه کورلمیان بر فائده‌لی وبزم استقبالمزی هم تأمین ایتمیه مدار اوله‌چق برر عهد یازلمشمی عجبا ؟ :) دیه تردده قالدق . زیرا هر نه قدر جزئی ایسه‌ده فائده‌لی بر حق بو کونده المزده وار ایکان ، بتون بتونه فائده‌سز شیء ایله تبدیل اولنمه‌سنی طلب ایتمك بعینه خواجه نصرالدین افندی تجارتینه بیکزر . (اتستبدلون الذی هو ادنی بالذی هو خیر) .

یکاترینه فرمانی اللرده اولندیغی جهتدن بو یرده نقل ایدلمیه

حاجت یوقدر . حتی مذکور ماده‌نی یازان ذاتلر ، الك ایلك بونی اوقومغله عریض وعمیق تدقیق ایتمش اولورلر. فقط یوقاروده دیدیکمزه موافق ، کیسمازدن مقدم نه قدر اولچار ایسه‌کده ضرر اولماز . بناء علیه تکرار بر تفتیش ایدالم . دقت ایله مطالعه ایتدیکمز صوڭ (مذکور فرمان بزم ماضیمز ایچون‌ده خیرسز ایدی، استقبالمز ایچونك) مضمونده بر نتیجه چقدیغی آڭلاشلنور. - ماضیمز ایچون خیرسز ایدی ، زیرا یالڭز کوز بویامقدن عبارت اولان مذکور فرمانڭ بر آدوملق دائره‌سنی ، اسلاف کراملرمز کره‌ء ارض دائره‌سینه کوره دخی شموللی حساب ایدرك ، کندی حاللرندن تمام مسعود اوله‌رق قالمشلر . وبو جهتدن کندی حاللرنی ویرلمش فرمان ایله اولچامای بلکه خیال ایندیکلری بر فرمان ایله اولچامشلردر. اگرده مذکور فرمان حکمدار طرفندن ویرلمای طورمش اوله ایدی ، آتا بابالرمز کندی احتیاج ملیلرنی کندیلری دخی زیاده آڭلاب بلکه شوڭا کوره صورمش اولورلر ومذکور فرمان دائره سندن‌ده بلکه نچه کره‌لر ایرکن اولان بر امتیاز آلمیه موفق اولمش اولورلر ایدی . مذکور عصر ایسه غایت نازوك بر عصر اولمغله قوری سوزلر وکاغد اوستونك اولان وعد‌لر ایله گنه کفایت ایتمای هر شیء‌نی اجرا ایتدرمه‌یی سیاست اقتضا ایدر ایدی . حتی‌که شول زمانده روسیه‌نڭ آزیاده اولان ملکنی ضیاعدن قورتاران شیء روس عسکری وروسیه قوتی دگل ، بلکه صوبرانیه تأسیس ایدلمسیله اورنبورغ وطرویسکی شهرلرنك خزینه مصارفیله بناء ایدلن مسجدلر ایدیکی مرویدر. (اورنبورغ آثار قدیمه جمعیتی طرفندن ۱۹۰۶ نچی طبع ایتدریلن کتابه مراجعت اولنه)

استقبالمز ایچون خیرسز ایدی ، زیرا مذکور فرمان غایت قارانغو بر اسلوبده یازلنوب مندرجه‌سینك شایان دقت اولان نقطه‌سی

یالگز امتحان ماده‌سندن عبارتدر. گرچه امامله‌ره نظارت ایلمك خصوصی هم ذکر ایدلمش ایسه‌ده برچوق تأویللری قبول ایدەچك صورتده یازلدیغندن وجودی ایله عدمی آراسنده بیوك برفرق یوقدر. نکاح، طلاق، ترکه، وصیت وفتاوای شرعیه خصوصلرینه دائر هیچ شی یوقدر. حتی بو امرلر کوب وقتلر غنیرال غوبیرناطورلر نظارتنده اوله‌رق آنلر طرفندن محله امامله‌رینه وشهر آخوندلرینه فرمان ویرلدیکی وصوبرانیه ایسه حکم جهتنی دگل بلکه یالگز فتوی خدمتنی کوروب طوردیغی برچوق اسکی یازولردن آڭلاشلنور. بزم خلقمزڭ بوکونده اولان احتیاجلری یالگز، امتحاندن عبارت اولمای بلکه عائله دعوالرنی حل ایلمك خصوصلرینه عائد اولسه کرك. بو احتیاجمزدن یالگز غیراهمنی کوروب‌ده اهملرندن مسکوت قالان برفرمانی خیرسز دیمك حقسزلق اولماز ظن ایدرم. بوندن باشقه امتحان اصولی ایله امامله‌ره نظارت ایلمك ماده‌سی بزلردن نه وقت آلنمشدرکه بوکونك بزلر: (ضائع اولان حقمز اعاده اولنسون ایدی:) دیه صورمیه کرشه‌چکز!.

بنم فکرمه کوره الیکساندر ایکنچی فرمانی ایله جمع اولنان زاکونك بزه دائر اولان ماده‌لری یکاترینه فرمانینه نسبتله هم شموللی هم فائده‌لیدر. بونی اوقودیغی وقت انسان، فقط برماده‌سنی‌اولسون یکاترینه فرمانینه فدا ایلماز. تجربه ایچون اولسه‌ده اوشبو وقت ١١ نچی جلد ١ نچی قسم (١٨٥٧) نچی یل تصنیفی، صوڭ طبعدن مقدم نشر اولنانی مطالعه بیرلسون.

اعضالر انتخابی مسئله‌سی اوشبو زاکونده آچق سویلندیکی حالده یکاترینه فرماننده مجمل صورتده درج ایدلمشدر. مذکور فرمانه بناً ایدله‌رك یازیلان حجت نامه‌ده، قزان تاتارلرندن ملالرصایلانوب اعضا اولمق اوزره یبارلدیکی معلوم ایسه ده بویله ملالرڭ رسمی ملالر اولمای، بلکه یالگز خلق آراسنده (ملا) دیمکله معروف اولان ذاتلر

ایدیکنی (زیرا بو وقت رسمی صورتده ملالر اولنماز ایمش) هم ده بویله ملالری اسلام علماسی و یاخود مطلقا اسلام طرفندن نظامی صورتده انتخاب ایدلمای آنچق قزانسکی تاتارسکی اوچیتلسکی اشقولایه دین واخلاق معلمنی دیریکتور، یاخود اینسپکتور انتخاب ایتمه‌سی قبیلندن قزانده اولان غنیرال غوبیرناطور طرفندن انتخاب ایدلنه‌رك بیارلدکلری فکرینه قدر ذاهب اولانلر وار. شار ایله انتخاب اصولی کوب زمانلر صوڭ عمومی بر فرمان موجبنچه میدانه کلدیکی ظن ایدلنور. بونلره قارشو بعض بر ذاتلر: ۱۸۹۰ نچی ییله قدر صوبرانیه اعضالری حقنده یالـکز ۱۷۸۷ نچی ۲۲ نچی سنتابر ۱۶۷۱۱ نچی نومیرده، ۱۸۳۶ نچی ییل ۱۵ نچی ینوار ۸۷۸۰ نومیرده، ۱۸۶۵ نچی ییل ۳ نچی ایول ٤۲۲۸۲ نچی نومیرده فرمانلر اولدی، انتخاب اصولی بو فرمانلرك هیچ برنده تصریح ایدلمادیکندن تا ابتدأ عمل شویله اولمش اولسه‌کرك، دیه بحث ایتمکده‌لر ایسه‌ده، اوته‌گی طرفلرده: (مذکور فرمانلر خصوص اعضالر حقنده اولان فرمانلردر، انتخاب ایسه خصوصی فرمان ایله دگل بلکه عمومی فرمان موجبیله اولمـغله صوبرانیه اعضـالرنی هم شامل اولمشیدی، حتی بو عمومی فرمـان، باشقورد، تیپتر کانتونلرنی ده شامل اولوب، آنلر هم برمدت انتخاب ایله نصب اولنه‌رق طوردیلر. غالبا بو فرمان ۱۸۲۹ نچی ییل حدودنده اولدی،) دییورلر.

بو دعوانی یاخود بو ظنی اثبات ایده‌چك بر کاغد هرنه‌قدر قولده یوق ایسه ده روش حال وبر چوق قرائـن یاردمیله شویـله ایدیکی آڭلاشلنور. حالبوکه یکاترینه نظامینك اعاده‌سـنی طلب ایلمك معقول کورلدیکی صورتده انتخاب قاعده‌سی صوڭندن اولدیغنی دگل بلـکه ایلك حالده شویله اولدیغنی آچق بیلماکـلکمز اقتضا ایدر.

یکاترینه فرمانی مقتضاسـی اولدیغی جهتله مفتی محمدجان بن

حسین ایله مفتی عبدالسلام بن عبدالرحیم اهالی طرفندن دگل، بلکه حکومت طرفندن انتخاب ایدلمشدر. مفتینك اهالی اسلام طرفندن انتخاب ایدلنه چکی آنچق الیکساندر ایکنچی زاکوننده مندرج ایدی، فقط بویله زاکون تألیف وتصدیق ایدلدیگی صوڭ نصب اولنان مفتیلر، کنه زاکون موجبنچه تعیین ایدلمادیکلرندن زاکون ایسه یالگز کاغد اوستونده قارا اولەرق بر مدت طورمشدر. بو کونده ایسه کاغد اوستوندن هم چیزلدی. شایان تعجبدرکه الیکساندر ایکنچی کبی مستقل فکرلی، حر کوڭللی. غیور، همتلی بر ایمپراطور کندی زاکونیله کندسی عمل ایتمامشدر. بویله شیلر بیچاره ومسکین پادشاهلر ایچون عجب دگل ایسەده مذکور ایمپراطور کبی عالی طبیعتلی بر ذات ایچون بیوك عیب اولەجه کرك.

یکاترینه فرمانی اوزره بناء ایدلن تنظیماته کوره صوبرانیەنك ترتیب ایدن حکملری، فتوالری، مدعی عمومی (پرکورور) نظارتندن هم‌ده بتون ادارەسی داخلیه نظارتندن توبان حساب اولنان بر محکمه نظارتنك (نامیسنیچیسکی پراولینیه – بو محکمه فسخ اولندیغی ایچون طبیعی بو کونك غوبیرنسکوی پراولینیه اولور ایدی) بیوریغنده طورمەسی لازم اولمشدر. بوندن باشقه امتحان ایدلنەچك امامترك امتحانلری هر نه قدر ترکی لساننك اولنماسینه مساعده ویرلمش ایسەده امتحان صورتی روسچەیه ترجمه ایدلنەرك ایشه الحاق اولنمه سی همده امتحانی کوروب طورر ایچون هر امتحان مجلسینه یوقاری محکمەنك ایکی عدد اعضاسی دعوت اولنمق لازم اولنمشدی. بو امرك نه قدر مشکل اولوبده، استقبال ایچون نه قدر فنا اثری اولنەچغی اوزون سویلەمیه حاجت دگلدر. الیکساندر ایکنچی زاکوننده ایسه بو شیلر کلیسی محو اولنمشدر. بناء علیه یکاترینه فرمانینك

حکمی اعاده اولنمه‌سنی صورمغه کوره الیکساندر ایکنچی زاکوننك آنادن طوغدیغی ساعتنده اولان حالینك اعاده‌سنی صورمق فائده‌لی ایدی. لکن حاجتلرمزی یکاترینه فرماننه یاخود ایمپراطور آلیکساندر زاکوننه اسناد ایدرك صورماز ایسه‌ك بو کونده اولان مانیفستلر، سیرکولرلره بناء ایدرك ویا که بونلردن کلیا قطع نظر ایدرك، کندیمزه حاجت وصورمیه‌ده مجبور اولدیغمز ایچون صورمیه حقمزمی یوق ایمش!.. بزلر اوشبو مملکتك تبعه‌سندن اولدیغمز حالده دینی وملی ایشلرمزه عائد اولان بعض برضرورشیلرمزی مرافعه ایتمك حقندن بتون بتونه‌می محروم قالدق؟. فرض ایتدك حالمزك فنا اولانلرنی سویلمیه وبر قدر اصلاح اولنمه‌سنی طلب ایتمیه بوکونه قدر محروم طورمش اوله‌لم، بوندن صوکره‌می بویله محرومیت بزلره حکم سوره‌چکمیدر؟ سوره‌چك ایسه قانغی زمانه قدر سوره‌چکدر؟ بونك ایسه هیچ بر انتهاسی وفلانی یوقمیدر؟.

خلاصه: ایمپراطوریتسه فرماننه وآکا بناء ایدلنه‌رك یازیلان تنظیماته بزم ایشمزه یارارلق واستقبالمزی‌ده تأمین ایدراك برماده دگل حتی برکلمه اولسون کورمیورم وبونك ایچون حسرت چیکله‌کینكده سببنی بیلمیورم، احتمال که کورنلر وبیلنلر واردر جناب اللهك دنیاسی کیك ومعلوماتلی بنده‌لریده مبذول!.

«ایکنچی ماده یه دائر انتقادلر»

مقصود اگرده اسلام صبیلرینڭ مهمات دینیه‌لرینه آشنا اولمقلری واخلاقلرنی‌ده تهذیب ایدرك اسلام روحی اوزرنده تربیه‌لرینه دقت ایتدرمك؛ مکتب ومدرسه‌لری همده درسلری نظامه قویمق؛ شاکردلرك بحق علم صاحبلری اولمقلریله برابر خدمات دینیه وملیه‌یه کسب استحقاق ایده‌چكڭ بر صورته کلمه‌لرینه غیرت ایلمك؛ الحاصل زمانه موافق، دین وملتمزه مناسب طرزده ریفورمه ویرمك اولور ایسه، بو حاله بو کونده اولان صوبرانیه اداره‌سی مقتدر اوله‌چق دگلدر. هر نه قدر معارف نظارتنه دائر اولان نظاملره آشنا دگل وتجربه ایتمادك ایسه‌ده، صوبرانیه ایشلری واداره‌سی بالکل غریب وچیت اولمادیغندن بو طوغروده اولان سوزلرم بتون بتونه یاڭلش اولماز ظن ایدرم.

بو کونده صوبرانیه‌نڭ کانسیلاریه سی ایشلمکده اولان ایشلری حتی الڭ مهم اولانلرنی وقتنه یتشدروب واره آلمادیغنده، حتی بو ییل بتورمك لازم اولان کاغدلری بر ییل وایکی ییل قدر آرتده قالوب وارمیه مجبور اولدیغنده، دورت میلیون نفوسدن عبارت اولان بیوك بر خلقڭ وبر اوچندن ایکنچی اوچی سکز ولا اقل آلتیبیك چاقرم تخمین اولان مسافتڭ معارف امرلری قوشلنور ایسه نه طریق ایله وظیفه‌سنی اجرأ ایده بیلور عجبا!. . . . بو ایسه بتون مانژوریا ارمیالرینڭ مادی ومعنوی حسابلرنی کورمك خدمتنی یالڭز بر بوزولوق شهری دوماسنه تابشرمق قبیلندن امکان خارجنده بر ایشدر.

بوندن باشقه صوبرانیه هر وقت بر رئیس واوچ اعضا اسمندن ایش کوچرمکده‌در. زیرا اصل تأسیسی مجرد بر امتحان ایچون اولندیغندن امتحانڭ جمعیت طرفندن اجرا اولنه‌جغی طبیعیدر.

بوندن صوڭ ١٨٥٧ تاريخنده هر نه قدر عائله نزاعلرنی فصل ايلمك خدمتی قوشلمش ايسه‌ده بونلرك حكمه تعلقی اولديغی جهتله حكم‌ده جمعيت ايله دخی گوزل اولنه‌چغی ملاحظه‌سنه كوره هميشه جمعيت ايله ايش كورمك نظامی اولگی حالده قالدرلمشدر. فقط معارف خدمتلرينڭ امتحاندن باشقه اكثر خدمتلری يالڭز مأمورلر واسطه‌سيله اجرا اولنديغندن صوبرانيه‌نڭ مونچه اعضالری بر كيمسه ايشليه‌جك ايش ايله وقت اوزدرمقلری لازم كلور. خاص: معارف خدمتلرينڭ برچوق ايشلری ايچون حاضرگی صوبرانيه كافی اولماديغی حالده ايكنچی بر چوقلرينه كوره‌ده عبث اولمه‌سی ميداندەدر.

مقصود اگرده معارف نظارتی بو كونه قدر كندی اداره‌سنده اولان درسخانه وشاگردلرمزی يالڭز اسم ايله اداره ايدوبده ذره قدر فائده‌لی خدمت كوسترماديكی كبی، داخليه نظارتی وآنڭ بيوريغی تحتنده هم صوبرانيه يالڭز اسم كوتارسونلرده طورسونلر وهيچ بر حركتده اولنماسونلر ديمك ايسه اول وقت بو ماده حقنده بر ديه‌جك يوق. فقط بو صورتده اينسپكتورلر مداخله‌لرندن امينلك اولور ايسه‌ده، آنلر مداخله‌سندن نچه دفعه‌لر ضررلی وبتون بتونه انقرا ضمزه سبب اوله‌چق امامر، معلملر هم‌ده اهل محله نزاعسی ظهور ايده چكنده برشبهه ايدلماسون.

مكتب ومدرسه‌لرڭ صوبرانيه نظارتنده دگل ايديكی هر كيمه معلوم اولديغی حالده بو كونه اورتا حسابدن ييلنه تقريبا اوچيوز قدر دعوی كاغدی كلور. بركت ويرسونكه حاضرنده صوبرانيه بونلری: «بزم ايش دگل!» ديه كلديكی جهتده كيرو اوزادوب طورر. اما كندی نظارتنده اولور ايسه هر نه قدر بيوك ايش كوچره آلماز ايسه‌ده بزم ايشمز دگل ديه‌ده آلماز وشول جهتدن بتون عمری بويله دعوی كاغدلری ايله اوغراشوب اوزار.

دورتنچی ماده‌یه دائر انتقاد

خرستیان روحانیلرینڭ محترم، وباشقه‌لردن ممتـاز برصورتده طوتلمه‌لرینه، دین عالملری اولدقلرندن باشقه، برده معارف دنیویه وحقوق مدنیه ایله آشنـا اولدقلری هم بهانه ایدلور. حتی اوشبو سببدن یهودی روحانیلرڭ وخصوصا دین معلملرینڭ اسلاملره نسبتله خیلی امتیازلری وادر. واقعا خرستیان روحانیلرندن برجماعت هرنه قدر اسیر شهوت وعبدالقفا اولمقلر ایسه‌ده اوقور یازار بلمدیکلری حالده کندیلری مخدوم یاخود خاتونلری مخدومه اولدقلری ویاکه استاذلرینڭ خدمتلرنی ایدوب فاتحه آلدقلری وبعض میرزا وکنازلرڭ شفاعتلرینه نائل اولدقلری سببندن‌گنه اوکاز آلمای. اورتا وبعضلری‌ده بیوك مکتبلرده اوقوب شهادت نامه آلمشلردر. ایش بویله اولدیغندن بزلر ایچون ایکی امرڭ برینی التزام ایلمك لازم کلمازمی؟. یعنی امامل‌رمز سفیل یورسه‌لرده یورسون‌لر فقط سینزادن عفو اولنسونلر، یاکه ایسته دکگز قدر سـینزا شرط ایدگز فقط امام‌لرمز محترم وانسان کبی دنیاده طورسونلر، دیه برطرفنی اختیار ایلمك وظیفه‌مز اولمازمی؟..

بشنچی ماده‌یه دائر انتقاد

امام‌لر وصوبرانیه اعضالری ایچون آبرازاواتیلنوی سینزه شرط اولنمه‌سی فائده‌لیمی یوقسه ضررلیمی؟ بوڭا ایسه: هم ضررلی هم فائده‌لی دیه جواب ویرمك ممکن اولور. بزم کبی مدرسه‌لری ترتیبلی اولمیـان وهیچ طرفدن اعانت ایدلمیان شاگردلر ایچون ضررلیدر. زیرا نیچه

ییللر مدرسه پوچماغنده اوقوب یاتدیغی حتی یاشیده خیالی بیودیکی صوڭ برروس حضورینه واروب الفبادن درس آلمایه مجبور اولور. بو کبی ذاتلرڭ طبیعی انسان کبی معلملر وگوزل بر اخلاقلی معلملر طوتمیه مادی اقتدارلری اولمادیغندن ، خواه ، نه خواه آزمش طوزمش آدملری آرزان حق ایله طوتارلر. اول کبی آدملردن بر علم آلندیغی حالده یوز جهل کسب ایدلنور. بوندن باشقه خیلی باصلوب کون کچورن عفیف شاگردلردن بر طائفه‌سی نیل اوگرنمك قصدیله روس قریه‌لرینه یاکه شهرلره کتمیه مجبور اوله‌رق الڭ ایلك اوله‌رق هیچ زاجر ومانع اولمیان وهر شی مباح مرتبه‌سنده طوتیلان صفا مجلسلری کورر، بر مرتبه نفسنی منع ایدر ایسه‌ده اوچونچی مرتبه‌سنی طوتلنور. اوشبو جهتدن فساد اخلاق شائع اولور. معصوم شاگردلرڭ عفتلری بر بـاد اولور. بزم بالالری وشاگردلری تربیه طریقمزڭ هم بو ایشلره بر قدر دخلی واردر. زیرا بزلر بوزوقلغی آدمچیلك خلافی اولدیغی وجناب اللهڭ خلاف مرضاسی اولدیغی ایچون بوزوق کوسترمای یالـکز کشیلردن قورقمق طریقی ایله گنه تربیه ایتمکده یز . اوشبو سبب ایچوندر که غیمنازیه، اونیویرستیت قورتاران شاگردلر آراسنده تاچی ایسرتکچ ایچمکان ودخان چیکمکان ذاتلر مبذل اولدیغی حالده بزم شاگردلرمز آراسنده روایتلره کوره بو صوڭ زمانلرده عفیف ذاتلر خیلی آزا لمقده ایمش، اگرده روسچه بیلدیکلری سببندن کندی حاجتلرنی ادأ ایتمیه وحقلرنیده محافظه ایده بیلمیه مقتدر اولورلر ایسه اول وقت البته سنزانڭ شرط اولمه‌سی فائده‌لیدر .

بو سوز عموما محله امامـلری حقنده ایدی . صوبرانیه اعضالری حقنده اولان فکرم ایسه دخی باشقه‌در. احتمالـکه بو فکرم بر جهتدن چوق مشئوم کورلور ، لـکن یالـگز مجامـله قصدینه مبنی کوکلمده اولانك خلافنی یازمق‌ده المدن کلمیدر . سکوت ایدوب کچر ایسه‌م

ممکن ایدی. فقط بو صورتده هم وجدانم معذب اوله‌چق ایدی. زیرا حقیقت دیه ظن ایتدیکم بر شینی یاشروب قالدرمش اوله چقدم. ایشته بو سبب ایچون بر قاچ سطرلر یازاچغم، بنم یازدقلرم صویه یازیلان بر شی کبی ایزی صورتی محو اولورده قالور. قولاق صالان اولماز. یاخود خطأ وصوابمی ایدیکنی محاکمه ایلمک مشقتی هیچ کیم طرفندن التزام ایدلماز.

بنم فکرمه کوره صوبرانیه‌ده اعضالق ایدر ایچون علوم اسلامیه‌دن بزم کبی یارم یارتی خبردار اولان کیمسه‌لرك هم‌ده روسچه‌دن آز معلوماتی اولان کیمسه‌لرك اعضالق ایتمه‌لرندن نه محکمه ایچون ونه اهل اسلام ایچون فائده‌لری یوقدر. دیمك ایسترمکه علوم اسلامیه‌سی زیاده مکمل اولمق لازم اولدیغی کبی روسچه سی هم فوق‌العاده اولمه‌سی کرکدر. بو کونگی شرط ایدلن سینزا، طوغروسی اصلا کافی دگل.

علوم اسلامیه‌سی. لغوی معناسی ایله دگل. بلکه اصطلاحی معناسیله (مجتهد) اولمه‌سی لازم. بونی ایسه حکومت شرط أیتماز ایسه بزلر کندیمز شرط ایتملی. بوندن ملتمز ایچون مادی ومعنوی فائده اوله‌چقدر. معنوی فائده‌سی ایسه ظاهر، اما مادی فائده‌سی بو سایه ده عائله نزاعلری اسلام قولنده الی یوم القیامة قالماسینه هم ده محکمهء اسلامیه نك دوامینه موفق اولنور.

بزلرده مجتهد طابلمق ممکنمی دکلمی؟. هر نه قدر بو کونده یوق، حتی احتمالی هم زیاده بعید ایسه‌ده اکرده مدرسه لرمزه ترتیب ویرلسه بو کونکی لا یضر(*) ولا ینفع اولان کتابلر یرینه حقیقی علم کتابلری، اصل علم صاحبارینك اثرلری اوقولسه هم ممکن هم ده لا یعد ولا یحصی دیبورلك کوب اوله‌چقدر. بو کونده روسیه دولتنك

(*) لا کلمه‌سی زائد یعنی یضر ولا ینفع. عمر.

صودیینی پالات و آقروژنی صودلر حضورنده صدرنشین، اعضا، مدعی عمومی، محامی (دعوی وکیلی) اولور ایچون شرط ایدلن شیلرنک اوچدن بری قدری اولسون اهل اسلام مجتهدی اولمق ایچون شرط دکلدر. ایمدی روسیه دولتنده قابلیت، زکاوت، استعداد، همت بابنده روسیه اسلاملرندن آیرم بر قوته مالك اولمیان عادی آدملر جملهسندن اولان روسلر آراسنده بزه کوره مجتهد فی المذهب دگل حتی مجتهد مطلق دیه اصطلاح ایتدکمز ذاتلر مرتبهسنده بیگلر واون بیگلر ایله نفوس اولور ایسه بزلر اونبیش میلیون مسلمان آراسنده یوز لا اقل ایللی عدد مجتهد اولنمهسی نیچون تجویز ایدلماسون ونیچون بالفعل اولنماسون. اگرده واقعا بزم مسلمانلرمز بویله حالده دوام ایدرلر ایسه بتون بتونه قابلیتسز حیوانلر اولنهچغی ایله حکم ایدلمك لازم اولور.

بو یرنی اوقودیغکز وقت رجا ایدرم قارشوگزده دگلاب اوطروچی کیمسه حالینه بر دقت ایلهگز!. کوررسگزکه: میق وصقالی ایله اوینار قوللرینی تیز تیز یوزینه قویار، کلاپوشنی بر یاقدن بر یاقغه آوشدرر. آخرنده اوتلی کومر اوستینه خطا اوطرمش بر کیمسه کبی کیساك سیکروب طورردهکوزی قزارغان تامرلری بورتکان حالده: «های نادان نه یازغان! بونك اعتقادی بوزوق علمیده هیچ یوق ایمش، اجتهاد بحثلرنی واجتهاد منقرض بولدی دیبان سوزلری هیچ کورمامش ایمش!..» دییور.

بو کیمسهنك سوزی قسما درستدر، آدم اوغلی نعمت ایچنده اولدیغی حالده کوب وقت قدرینی بیلماز. اگمك قیمتی آچلره، طون قدری یالانغاچلره معلومدر. بن ده نادانلق خستهلگی ایله مبتلا اولدیغم وبوندن خلاص اولمق یولنده بتون عمرمی فدا ایتدیکم جهتله بو سوزلری سویلمکدهیم. علم قدرنی عالملر دگل،

اصل بزم کبی جاهللر بیلورلر وبونڭ تحصیلی یولنده بر چوق امکلر چکرلر ، فقط اجتهاد بحثلرنی کورمادیکم واجتهاد منقرض دییان سوزلری ایشتمادیکم ایچون دکل بلکه بویله بحثلر ایله اوزون بر وقت اوغراشدیغم ایچون سویلمکده‌یم . بن حتی تفتیشم سایه‌سنده اجتهاد منقرض دییان سوزلر کیملر سوزلری وقانغی عصرلرده ظهور ایتدیکی ونه ایچون سویلندیکنی‌ده مأمولم خلافنده اوله‌رق اطرافلی روشده آڭلادم ، تاتارلر بغدادی هلاك ایدوب بوڭچه علماً کرامی وبو قدر آثار اسلافی خراب ایتدیلر . اسپانیوللر اندلسه کروب ایتمادیکلری وحشتی قالدرمادیلر . فقط بونلر اسلام ملتنه مادی ضرر ایتدیکلری حالده معنوی ضرره موفق اولمادیلر . زیرا اهل اسلام همیشه نشیط ، غیور ، طالب ترقی ایدیلر وهر برینڭ لسان حاللری ، حتی تنلرنده اولان هر بر توکلری

بز اول‌عالی همم ارباب جد واجتهادزکیم .
جهانکیر انه بردولت چقاردق برعشیرتدن (*)

— دیه ندا ایلر ایدی. اسلام دولتلرنی برباد ایدن وتمام جهالت قیوسینه صالوب اوستینه طاش باصدیرب قویان کوچلی دشمن ایسه: «اجتهاد منقرض اولدی خلفلر هیچ بروقت سلفلر مرتبه‌سینه ایرشه‌چکلر دکل!» دییان سوزدر. ایشته بوسوز شیوع اولدیغنده هرکیمدن علم محبتی سوندی، ترقی ارزوسی بتدی، فضیلت یرینه سفسطه وحقیقی علم اورنینه‌ده چیپوخه‌لردن درس ویرلمیه باشلاندی!.. بوسوزڭ ذیلی ایسه اوزون اولدیغندن یازمیه بویر تحمل ایتماز. خلاصه: اجتهاد منقرض... الخ دینلن سوزڭ اهل اسلام وملت نجیبه اوستونه‌کتورمش ضرری جینکیز، هلاکو، ایزبلا کبی محربلر ضررندن قات قات‌بیوکدر. هم‌ده بوکونده آرامزده هر نه قدر مجتهدلر اولنماز ایسه‌ده (بزم

(*) کمال بك شعریدر.

ظنمزه کوره، یوقسه بالکه احتمال واردرلر) اگرده یولنچه تحصیل ایتدرلسه، مدرسه‌لره نظام قویلنسه، شاگردلره گوزل وحقیقی اسلام تربیه‌سی ویرلسه، گروه گروه مجتهدلر آرامزده ظهور ایلچکنه شبهه یوقدر. زیرا اجتهاد ومجتهدلك کسبی شی اولوب، ظاهری سببلره مربوط اولمقده‌در (**). نظام عالمڭ نمو ترقی مطرد ومنعکس بر قاعده اولوب بتون احوالك جریانی اوشبو قاعده اوزره اولدیغندن هرشینڭ صوڭی اولکیسنه کوره تمام وکامل اولمه‌سی لازم کلور. مدنی ملتلرڭ سیرلری هم اوشبو یول اوزره ومقصدلری‌ده اوشبو نقطه‌یه طوغری کیتمکده ایدیکی هرکیمه معلوم. فقط نیچوندر اسلاملر بوقاعده‌نڭ عکسی اوزره بتون طبیعت اقتضاسینه قارشو واررلر؟ بونڭ درست سببی هنوز معلوم اولمادی!...

جناب رسالتپناه افندمز حضرتلرینڭ خاتم الانبیاء اوله‌رق بوندن صوڭ پیغمبر ارسال اولنمیه‌چغینکده بر حکمتی بالکه اوشبو تکامل ونمو طبیعی قاعده‌سینڭ حکمی اوزره اولور. امم سالفه کندیلره تبلیغ ایدلن اوامر الهیه یه بر آز مدتلر اوتدیکی ایله بر چوق تبدیل وتغییرلره اوغرادوب اخیرنده بتون بتونه اونودوب محو ایتدیکلرندن ایکنچی بر پیغمبر ارسالی مصلحت کورلمش اولور. اما افندمز عصرندن صوڭ کله‌چك انسانلرده استعداد وقابلیت اولگیلره نسبتله دخی زیاده اولنه‌جغندن شریعت مطهره‌مزی کلدیکی کبی حفظ ایدرك کابراعن کابرالی آخر الدهر تبلیغ ایلمك قوتنه مالك اوله‌جق درجه‌یه ایرشدیکلرندن دخی پیغمبر یبارلمه‌سنه لزوم کورلمیه‌چك اولور. بناء علیه علم وعالملر همده ارکان اسلام ومجتهدلر، زمان اوتدکچه آرتمق وقوتلی اولمه‌لری لازم کلور.

(**) بوبحثده اولان اجتهاددن شرطی تابلدیغی حالده اولان اجتهاد ایدیکی معلومدر.

اما اعضالرڭ روسچه بیلمکلری بو کونکی شرط ایدلن قدرگنه دگل ، بلکه غرادسقی اشقولا ، یا خود اوچیتلسکی اشقولا پرو غراممه‌سی ایله امتحان ویردیکارندن صوڭ لا اقل مستمع صفتیله اونیویرستیتلرڭ حقوق شعبه‌لرینڭ دوام ایتمه‌لری وکمالته ایرشدیکلرینه شهادت نامه آلمقلری لازم اولمای ایدی. معلومدرگه‌صوبرا نیه‌نڭ قوتی ، مافوقنده اولان محکمه وحاکملر عندنڭ اولان‌حیثیتی کندینه تابع اولان مسلمانلر نظرنده اولان اعتباری ، ایکی‌اوچ قاتدن عبارت اولان بنالرندن ، باغچه‌سنڭ اولان یمش آغاچلرندن عبارت اولمای ، بلکه اعضالری کندی وظیفه‌لرینی گوزل بیلوب معامله‌لرنی ترتیبه صالوب هر بر ایشلرینه کندیلری خواجه اولمقدن عبارتدر. بوندن‌باشقه خصوصی صورتڭ بیوك مأمورلر ایله کسب معارفه ایده بیلورلر ایسه ، اهل اسلامه وعموم ملته بیوك فائده‌لر ایتمکلری مأمول اوله‌چقدر. چوق ایشلر اولورکه بلا اوتی‌علولنمیه رمق قالمش ایکان من له الامر حضورینه بالذات واروب نوع ملایمت کوسترلور وبعض نقطه‌لر تعدیل وبر چوقلری ایچون‌ده عذرلر بیان ایدلنور ایسه‌لمکه ایچنڭ ایش‌تمام بر تبدله اوغرار. بو ایشلر ایسه لسان بیلمیه همڭ ادبی صورتڭ سویلمیه مقتدر اولمیه موقوفدر حالبوکه صوبرانیه‌نڭ بو کونکی اشلری هر تورلی ملکی محکمه‌لر ایله یون اوزره یابشمقده اولان تیکاناك کبی علاقه دار اولمقده‌در. بو حال ایسه طبیعی کوندن کون قوتلنور. بعض بر آقروژنی صودلر طرفندن بر چوق فقه مسئله‌لری حقنده فتوالر صورلور وبعض بر الڭ ماهر دعوا وکیللری بالذات کندیلری حاضر اولوب حاجتلرینی رقع ایدرلر. بونلرڭ یازولری وسواللری غایت نظاملی ومختصر اولدیغندن وایکی تورلی آڭلامق سببندن بر برینه تمام ضد اولان ایکی تورلی نتیجه چقمه‌سی لازم کلور. هر نه قدر محکمه‌ده بر ایکی

عدد ترجمان اولنور ایسه‌ده، کندیسی طب علمی ایله آشنا اولمیان کیمسه‌نك طب کتابی ترجمه ایامه‌سی صرف بر تغلیط اولدیغی کبی، نه علم حقوق اوقومیان ونه فقه اسلامیدن معلوماتی اولمیان ترجمان ترجمه‌سندن بر فائده چقماز. ایشته بو وقت کندیسی طوغریدن طوغری لسان آڭلامیان اعضا ایکی جامع آراسنده قالان بینماز بر کیمسه کبی قالور. صوڭره حیران وسرکردان یورر. معاذالله بویله شینڭ عاقبتی شریعت ونظام قاشنده غایت وخیم اولسه گرك.

بوندن اوستون روسچه‌نی لازم درجه‌ده بیلمیان کیمسه پالیتسه‌لرڭ تفتیش نامه‌لرنی، غوبیرنسکی وباشقه محکمه‌لرڭ کاغدلری مضمونیله بحق آشنا اولمادیغی زاقونلرنك جلد وماده‌لرندن خبردار اولمادیغی حالده، فلان وفلان استاتیایه بناء عزل ایدلسون وشویله استاتیه‌یه بناء نصب اولنسون دیه یازیلان داکلادلره امضا ایدرده طورر. بو صورتده اصل اعضا داکلاد ترتیب ایدوچی برروس بالاسی اولوب، اعضاء ایسه یالکز آلت صماء اوله چقدر. روسچه بیلمیان اعضالره هر نه قدر طوغریدن طوغری‌یه اولماز ایسه‌ده، برقدر یراقدن طوروب حتی استروژلرده خواجه‌لق ایتمك ایسترلر. ابویوسف، محمد، زفر، (رحمهم الله) حضرتلرینڭ اوچاوسی اوشبوکون بومنصبده اوطوروب طورسونلر حاللری بویله اوله‌چغنده هیچ شبهه اولنماسون!.

دورت میلیون اهل اسلامڭ یکانه امیدی اولان محکمه‌نڭ حاکملری تکرمان تاشی ایله چارق آراسنده «آلتی آغاچ» تعبیر ایدلان بردولاب حالنده قسری صورتده آیلانوب طورسونلرمی؟ یاکه بنم سوزم دورت میلیون مسلمان سوزی! دیه کندی حیثیتلرینی حفظ ایدرك صلابت اوزرنده اولنسونلرمی؟.. هر بر یازویه امضا ایدرکه مجبور اولسونلرمی؟ یوقسه دور باقالم! بویله استاتیا یازلمش بوایسه فلان وقت منسوخ

اولنمش ایدی، اش ایسه اول استاتیاکه مطابق دگل بلکه فلان استاتیاکه بناء ایدلملی، بویاز و یاڭلش، ایکنچی‌یه تصحیح ایدرك کوچرلسون وغیر وغیر بوکبی، الحاصل کندی کرسیسینه کندیسی صاحب اوله‌رق اجراء وظیفه ایلسونلرمی؟ لازم صورتده روسچه بیلمیان اعضا، اعضالقدن زیاده « آلتی آغاچ » اوله‌چقدر. بیلور ایسه البته کندی ایشینه کندیسی صاحب اوله بیله‌چکدر، ایمدی سز کندیگزی ایسته‌دکگزی اختیار ایدگز!..

بو یرده بزلره هم مجتهد هم یوریست یتشدرمك ممکنمی؟ دیه بر سوأل ایراد ایدلنور. بونك جوابنده ایسه بن کندم «بر مرتبه دگل یوز مرتبه‌ممکن» هم‌ده «دنیاده بونك کبی محال هیچ شیء تصور اولنماز» دیه بر برینه ضد اولان ایکی تورلی جواب ویرمکده‌یم.

عالملرمزك، بونچه میلیون نفسلرك تربیه سی ودنیاده راحت، راحت، یاشامقلری، ذمه‌لرینه امانت ایدلدیکندن ذهول ایدرك، امت حالی و استقباللری ایله قابل تطبیق اولمیان فکرلری سویلمکده دوام ایتدیکلرنی، وبو کونده ملتلر آرسنده «تنازع بقا، فن اجتماع بشری» دیه شهرت بولمش سیاست حیاتیه دن غافل طورد قلرنی فکر لدیکم وقت مذکور ایشلری میدانه کتورمك محال بیك کره محال دییورم.

اما خلقمزده اولان استعدادی وخصوصا بر چوق یاشلرك هر بر اذا وجفالردن کوز یومارق تحصیل معارف یولنده فدای جان ایده‌چك صورتده کرشمه‌لری هم‌ده بایلرمزك تعالی اسلام یولنده هیچ شیلری دریغ ایتمیه‌چك صورتده اولان سخاوتلرنی کوردیکمده، ممکن ویوز مرتبه ممکن دییورم. صوڭغی احتماله کوره بونك نه طریق ایله وجوده کله‌چکی حقنده دخی بر قدر فکرم وار ایسه‌ده، آنی یازمیه وقت

همده مقام بيك مناسب اولماديغى جهتله بو قدر له اكتفاء ايتدم. بر ر كيمسه سزك قبيلدن كوڭلمى تحريك ايدر ايسه احتمال آنى هم يازميه موفق اوله بيلورم. وفقنا الله على تلك النعمة الكبرى.

«آلتنچى ماده يه دائر انتقاد»

روايتلره كوره اوشبو ماده روسيه تبعه‌سى اولان باشقه برچوق قوملرك هم مرادى ايمش. اويله ايسه بونى بزدن باشقه‌لر هم بزه كوره دخى زياده ايش باشقاروچى وطريقلرنى‌ده كوزل بيلوچى ذاتلر شايد بر وقت ايله پشررلر. بزه ايسه يالكز، برلكده آشامق ايچون قاشيق حاضرلب فرصت كوزتمك لازم اولسه كرك. بزلر ايچون غيرلر ايله مشترك اولان حقلر آردندن يورميه كوره كندى خاص حقلرمز ايچون سعى ايلمك ضروردر ظن ايدلنور. حالبوكه بو مسئله بر جهتدن سياسته متعلق اولان بيوك بر مطلوبدر. اربابى طرفندن صورلديغى تقديرده اول درجه استبعاد ايدلماز ايسه‌ده بزم كبى اويقوده اولان بر قوم طرفندن صورلمه‌سى سبب دقت ومحل ظنون اولور. بو كونگى بزم حالمز، ما امكن سياسى ايشلردن يراق طوروب، هيچ كيمه طرفدارلق ايتماى، يالكز كندى حقوق شخصيه، حقوق مليه ودينيه‌مزى محافظه صددنده اولمقدن همده حاجتلرمزنى كاه نزاكت اوزره وكاه طوپاسلق ايله، الحاصل اقتضاء وقته كوره دائم

طلب ایلمکدن عبارت اولسه کرك . بزلر کندیمز طوغری، صو بولاندرر ایسه‌ك فائده کورمیه‌چکمز، کیمه‌گه اوت صالوچی آدم اکثر برلکده یانوب برباد اولور. اما بولانمش صوده مرادمزه موافق صورتله بالق طوتمیه بلکه موفق اولورز.

خصوص حریت مناظره بحثنه کلنچه: حریت مناظره اهل اسلامه البته فائده ویره‌چکدر، بونده ایسه شبهه یوق. فقط اصولی ایله اولمق شرطیله. اصولی ایسه تمام استعدادلو اولنمق وخصم الننك اولان قوراللرك قوت ومقدارنی بیلوب شوڭا کوره حرکت ایلمکدن عبارت اولور. فنون جدیده ایله سلاحلنمش بر خلق اوستینه، مواقف ومقاصد، طوالع ومطالع، تمهید و تجریدلرده یازیلان سوزلرله قارشی چقمق بر قدر مخاطره‌لیدر. انصاف ایله دقت ایدلسه کورلورکه اسملری ذکر ایدلن کتابلرك اکثر سوزلری لاتین ویهود مترجملری طرفندن خطا ایدلن ترجمه‌لره بناء ایدلمك سببندن تاریخ وفلسفه جهتنچه بر چوق غلطلری مشتملدر. بونلر ایسه بو کونده بزلردن زیاده دشمنلرمزه خدمت ایتمکده‌در. خصملری یالکز مالوفلر، دارونکین، کیمونلردن عبارت بیلوب شوڭا کوره اظهار حماست ایتمکلکمز، هر وقت اوله کلدیکی مسامحه لرمزدندر. زیرا بو کبی ذاتلر یالکز پیریداڤای رازڤیدچیکلر اولوب اصل ارمیا ایسه جرجیس، صال، آنطون، هاشم کبی‌لردن عبارتدر. های بونلرك بحثلری والزامده مهارتلری یمان!. خاطرلرده اولسه کرکدرکه اوزون بر بحث سببندن کچن سنه‌لرده مفتی الدیار المصریة محمد عبده حضرتلرنی بیك تار یوللره کرکزمك مرتبه‌سینه یتمشلر ایدی. حالبوکه بو ذاتك علوم اسلامیه‌ده مهارتی، فلسفه وکلام عامنده اولان سعت اطلاع وکمالاتی تفتازانی، دوانی امثالندن کوب مرتبه بلند ایدیکی دعوا ایدلنور، کندیسی فرانسزچه

بیلدیکندن بر چوق آوروپا فلسفه‌سینك اثرلرنی طوغریدن طوغری‌یه اوقومشدر. صوکره اصل غلبه‌سینه‌ده سبب اوشبو هنری اولدی، دییورلر.

بوندن مقصد ایسه، دین واعتقاد طوغروسنده اولان خصملرمزه فنون جدیده وطبیعیات یاردم ایدوب طوردیغی حالده مسلك مستقیم اولان بزم دینمز اسلامه (معاذالله) ضد اوله‌چغنی اشراب ایتمك دکلدر. زیرا قضیه بر عکس ایدیکی بر چوق فیلسوفلر ونادر عالملرك شهادتلریله ثابت ایدیکی معلوم. فقط خصملرمز هر وقت بزم جهالتمزدن استفاده ایده کلدیکاری کبی مناظرهٔ دینیه طوغروسنده هم جهالتمزدن استفاده ایده‌چکلرنده شبهه اولنماز. کندی ضررلرینه شهادت ایدن شیلری بزم غفلتمز سایه‌سنده فائده‌لرینه شهادت ایدر کبی کوستره بیلورلر.

خلاصه: فنون جدیده ایله بحق آشنا اولمادیغمز، نظام کائنات تعبیر ایدن طبیعیات کتاب کریمی حضورنده دیز چوکه‌رك کندی مالمز مرتبه‌سینه کتورمادیکمز حالده حریت مناظره‌گه اون مرتبه یوز مرتبه رخصت ویرلسون، بزلر امید ایتدیکمز قدر فائده کورمیه‌چکمز. بنم بو طوغروده اولان ظن وتخمینم بودر؛ احتمالکه خطأ هم ده صرف خطاء اوله بیلور. لکن بویله خصوصلرده صواب ظن ایدلن فکرك تجربه وقتنده خطاء چقمه سینه کوره، خطا ظن ایدلن فکرك صواب چقمه‌سی خیرلی اولمه‌سنده شبهه یوقدر.

بونده یازیلان سوزلرك اکثری هر نه قدر اصل مطلوبه دخلی یوق ایسه‌ده بحث ابتداءسنده مساهل‌یه کوره یازیلان بر ایکی سطر سوزك اجبار ایتدیکینه مبنی یازلدی. اگرده مذکور سطرلری ازمامش یاخود بوزمش اوله ایدم، بو مقدارشی یازمق کلفتندن‌ده

آزاد اولنه‌چقدم. نه ایسه آنلری بوزمادم بونلری‌ده ایسترایسته‌مز یازدم. خذما صفا دع ماکدر.

سکزنجی ماده‌یه دائر انتقاد

یگل اولسون ایچون بز بوماده‌یی «عائله نزاعی» دیه تعبیر ایده‌چکز. فی الحقیقة بویله نزاعـلر، عائله‌یه متعلق اولوب بر چوق نقطه‌لرده باشقه عمومی نزاعلردن فرقلیدرلر. باشقه نزاعلرده اجتهاد مجتهدك دخلی کوب اولوب، شوڭا بناء ایدلنه‌رك فصل اولنور. اما عائله نزاعلری هر نه قدر اجتهاد دخلی وار ایسه‌ده اکثری قرآن وحدیثلره بناء ایدلنه‌رك فصل اولنور. تقسیم ترکه ایسه بتون بتونه قرآن وحدیث شریفلر ایله حل اولنوب اجتهاد مجتهد حاجتی دگلدر. یاخود حاجت اولان یرلری نادردر.

عائله نزاعلرنی حل ایتمك خصوصنی اسلاملرك کندیلرندن آلوب عمومی وملکی محکمه‌لره ویرمك مرادی یکی برشیء دگل ایمش. حتی بونی بالفعل اجرایه قویمق بوتاریخدن تقریبا اوتوز یللر مقدم برزمان حکومت طرفندن قصد ایدلمش ایسـه‌ده بعض برمانعلره تصادف ایدلنه‌چکی حس اولندیغندن مناسب بروقته قدر تأخیر ایدلمش اولدیغنی خاطرمده قالدیغنه کوره شیللر نام داتك «ترکستان سیاحتی» نام کتابده اوقومش ایدم. بوکونده ریداکسویننانی کامیسیه طرفندن یازیلان کتابك بتون ماده‌لری، دیدیکمز ایسکی زماندن

قالمه برشی اولدیغی دعوا ایدلماز ایسه‌ده برچوقلرین بلکه اویله اوله بیلور. طبیعی بوکونگی آدملرکن معلوماتلرندن استفاده‌ایدلنور. اسلاملرك نکاح وطلاقلری حقنن یازمش کتابی وارلغندن استدلال ایترکمی یاخود طوغری بیلوبمی سوریا خرستیانلرندن سلیم‌دی نوفل الطرابلسی (*) نام عربك برچوق فکری هم قبول اولندیغی مرویدر. (بوذاتك کتابلری ایسه «الزواج فی الاسلام» «النسل والطلاق» نامنن ایدیکی وحکومت مصارفیله نشر اولندقلری سویلنور).

عائله نزاعلرینه نظارت ایتمه‌یی، اسلاملرك کندیلرندن آلوب ملکی حاکملره ویرمکن برسبب ویاکه برقاچ سببلر اوله بیلور، فقط غایت گیزلی طوتلدیغی ظن اولنور. لکن کوکللره آغرکلماسون‌ایچون ظاهرده بعض بر معقول سببلر کوسترلمش اولسه کرك. ریداکسیوننای کامیسیه اثری بوکونن کوز اوکمزده اولنمادیغندن مندرجاتنی بیلن ذاتلره هم مراجعت ایتمه‌یه یتشه آلمادیغمردن بونك ایله بحق آشنا اوله آلمادق. بویله نزاعلری فصل ایتمك اسلاملرك اوزلرنن اولدیغنن حکومت ایچنن حکومت اولنه‌چغی بهانه ایدلمازسه کرك. زیرا بتون حاکم ومحکمه‌لر حکومت طرفندن تصدیق ایدیلدیکندن ایستدیکلری حکملری فسخ وتأکید ایدوب طوردقلرندن هم‌ده صوبرانیه‌نك بتون ایشلرینك حسابی هرآین دیپارتامینت اوزره مرافعه ایدلدیکندن، حکومته مجهول برشیء یوقدر. بوایسه یکی برشی‌اولمای یارم‌عصردنبرو تجربه ایدلدیکندن، برر تورلی ضرر ملحوظ ایدیکی شاید بهانه‌ایدلماز. ایمدی اولورقالسه بویله حالن طوردیغنن خاتونلره جفا کوبایدیکی وبونك اوگنی آلمایه‌ده اسلام عالملرینك اقتدارلری ایرشمادیکی‌بهانه ایدلنسه ایدلنور.

(*) ١٩٠٢ تاریخنن ٢ اوکتابرده پیتربورغن وفات اولدی.

بالفرض ریداکسیوننای کامیسیه، کندی کتابنك بو مضموننده بر شیٔ تصریح ویاتلمیح یوللوذکر ایدلمش اولسه، بونی ایسه قسما اعتراف ایدرك وقسما مدافعه طریقی ایله مقصدی صورمق اقتضا ایدر. یوقسه: «سز خاتونلره ظلم ایدییورسز حاکملرگزده بونلری رضا ایلچك طرزنك دگل، همك سز نك حکومتگزدن بونلرك حاللری مسعود اولمیه‌جغی معلوم» دییان سوزه قارشو: «بزده اویله شیلر هیچ یوق!» دیه سلب ایله جواب ویرمك، یاکه: «شویله ایسه‌ده بو حق کنه بزده طورسون!» دیه صورمق البته ثمره ویرمیه‌چکدر. بزلر هر نه قدر حالمز مستور ظن ایدر ایسه‌ك، حکومت آدملری بزم معیشت احوالمزی کندیمزدن زیاده آکلاب طورمقده ایدیکلری معلومدر. خاتونلرمز اکثر محجوب اولدقلرندن وکندی حاللرنی کندیلری سویلمیه مقتدر اولمادقلرندن هم بر مقداری ایشلری قضا وقدره حواله ایدرك اوت ایچنده‌یاشامه‌یی تحمل ایتدیکلرندن هر نه قدر دعوا کاغدلری عددنفوسه کوره چوق کورلماز ایسه‌ده. بویله حاللرده‌دعواسز قالمقلری‌کنه بر نوع مظلومیت دگلمی؟..

بو تقدیرچه بو ماده‌یی یازلدیغی کبی دوپ دوزه صورمق «اسلام خاتونلری مظلوم اولسه‌لرده اولسونلر لکن ایشلر همیشه اولگی کبی طورسون!» دیمك اولدیغندن قبول ایدلمیه‌چکی همك صورمیه‌ده لائق دگل ایدیکی ظاهر اولور.

خلق آراسنده جبر وظلملرك آزالمه‌سی وهر کیم کندی حالی ایله خوش صورتده کچنمه‌سی، حاکملرك بحق شریعت حاکملری اولمه سینه ودستور طوتلنه‌چق نظامگده اساسلی همده دعوا ظهور ایتدیکی وقت عدالت اوزره فصل اولنمه‌سینه مربوطدر. نظام اگرده عموم

خلقلرڭ معامله‌لریله ومعیشت اجتماعیه‌که مناسب بر یولده اولور ایسه البته انسانلر بختیار اولورلر وعکس صورتده جزع وفزع ، فریاد وویلاه هیچ اکسك اولماز . علم حقوق خواه وضع الهی اولان اساسه وخواه عقول کامله اوزره مبنی اولسون ، انسانلرڭ عرف وعادتلرینه تطبیق ایدلمه‌سی لازمدر . لکن انسانلرڭ عرف وعادتلری عصرلر اوتدکچه بر مقدار تبدل ایده‌چکی طبیعیدر . شونکچون ایلك عصر نظاملرندن بر چوغیسی بو عصرده ، وبو عصر نظاملرینك بر خیلیسی کله‌چك بر عصرده تبدیل اولنماسی لازم کلور . مغرب خلقی هر عصر حتی هر بر ربع عصرده کندی نظاملرینی بر مرتبه تبدیل ایتمیه مجبور اولمقلرینڭ سببی‌ده اوشبو اوله بیلور . زیرا بو شی اجتماع بشری قاعده‌سینه کوره ضرور بر شیدر .

بزم حقوق فنمز وایکنچی تعبیر ایله فقه اسلامی کتابلرمزه اصل اعتبار ایدلن متنلر بوندن سکز طقوز عصرلر مقدم بغداد ، بصره ، ری ، تاشکند ، سمرقند ، مرغینان ، مرو شهرلرنده یازیلمشلر وطبیعی اوله‌رق شول عصرلر وشول یرلرڭ عرف وعادتلرینه تطبیق ایدلمشلر ایدی . ایمدی آنلر عصرلری ایله بزم عصرلرمز آراسنده وآنلر مقاملری ایله بزم وطنلرمز آراسنده بیوك بیوك تفاوتلر ظهور ایتدیکندن آنلرڭ بعض بر ماده‌لری بزلره کوره قابل تطبیق دکلدر . اوشبو سببدندرکه بزده اولان شرعی حاکملر حکم شرعی اعلان ایتمیه مجبور اولدقلری وقت ، کندیلری طوغری اساس شریعت اولان قرآن وحدیثلردن استنباط ایتمیه کوچلری یتمادیکندن ودستور العمل طوتلان کتابلرده بو شیلرڭ نام ونشانلری اولمادیغندن ویاخود اولوبده اجراسی ممکن کورلمادیکندن ،

جزائی صورتده بر حکم امضا ایدرلر جزائی حکملرك عند الله کناهی بیوك ایسه‌ده بر مرتبه ایکی مرتبه اولدیغنده دنیا جهتنچه اول قدر مضرتی‌ده اولماز. فقط اوچ دورت مرتبه‌لره بالغ اولورسه کندیسی بر قاعده روشینه تحویل ایدلنه‌رك، ایکنچی وقت خلافی ایله عمل ایتمك حکومتنك شبهه‌یه توشه‌سینه واعتماد ضائع اولماسینه باعث اولور. ایشته بو جهتدن بر اصلسز حکم، حکم کلی وقاعدهٔ مطرده اولور کیدر. بوندن ظهور ایده‌چك مفاسد آنچق اربابینه معلوم اوله بیلور.

خلاصه: فقه کتابلرمزده یازیلان قواعدك بر چوقلری بزم زمانمزده اجراسی ممکن اولمادیغندن وزمانه‌مزده میدانه ظهور ایدن بر قاچ شیلر حتی اشارت یوللو اولسون فقه کتابلرمزده درج اولنمادیغندن بو کونده بزلرده قضا بابی ناقصدر. اگرده عدالت ایشکی وهر کیمك ملجائی اولان قضا، خلقلرك احتیاجلرنی سد ایدر درجه‌ده اولمازسه طبیعی ظلم میدان آلور. بونده ایسه هیچ شبهه ایدلماسون!... بو سببدن: «سزلر خاتونلرکزه ظلم ایدیورسز، حکملرکز بونلرك معیشتلرنی تأمین ایده‌چك صورتده دگل!» مضموننده اولان سوزلری، منطق قاعده‌لرینه بناً ایدرك رد ایلمك قولای ایسه‌ده واقع‌غه تطبیق ایدرك رد ایلمك قولای دگلدر. بناء علیه بو ماده‌یی صوردیغمزده بویله مختصر صورتده صورمای بلکه، «عائله نزاعلرنی کندی عالملرمز فصل ایتمه‌سی یالگز عرف وعادتکنه اولمای بلکه دینی بر ایش اولدیغندن هر وقت کندی عالملرمز طرفندن حل اولنمه‌لری لازمدر: زیرا بونلری غیر اسلام بر کیمسه‌نك حل ایتماسی شرع اسلامی نظرنده قوتسزدر؛ بناءعلیه ملکی محکمه‌لره ویرلمه‌سی قائده‌سزدر،

بلکه کندی عرفلرمزه موافق بونلری حل ایتمیه دستور اوله‌چق صورتده فقهمزی تعدیل ایلمك بزم کندی عالملرمزك وظیفه‌لریدر. اگرده حکومت ایستر ایسه بیوك عالملرمزدن برجمعیت تشکیل ایتدیروب عائله نزاعلرنی، قضاء وشهادت، دعوت وبینات بحثلرینه دائر بر کتاب ترتیب ایتدیروب حاکملرمزه دستور العمل اولمق اوزره ویرسون!» دیه بعض شیلر علاوه ایدلمه‌سی اقتضا ایدر.

اوشبو انتقادمز تلخیص ایدلدیکنده: ۱) عائله نزاعلرینی فصل ایتمیه فقه کتابلرمز کافی دکل ایدیکی. ۲) فقه کتابلرنده اولان بعض شیلرك اجراسی بووقت بزلره ممکن دگل ایدیکی. ۳) بونلری ایسه زمان اقتضاسینه کوره تغییر وتبدیل جائز اولمه‌سی. ٤) عائله نزاعلرنی فصل ایتمك امور دینیه‌دن اولمه‌سی. ٥) اگرده حکومت تکلیف ایدرسه دستور العمل اولمیه لائق برکتاب جمع اولنمه‌سینك لزومی، دیمکدن عبارت اولان بحثلر ظهور ایدر. هر نه قدر سوز اوزایور ایسه‌ده بونلری بوحالده قویوب کتمکدن احتمال که سوءتفاهم میدانه کلور. بناء علیه بونلری مناسب وجه اوزره مختصر صورتده بسط اولنمه‌سی فائده‌سز اولماز. فقط بحثلر بربرینه قاتناشوب اوقوچیلره تشویش اولماسون نیتنه مبنی بز بونلری اوشبو یرده آیروب آیروب هم‌ده ما امکن اختصار اوزرنده یازاچغز:

برنچی بحث: بومطلبی اثبات ایچون الده برچوق سرمایه حاضر ایسه‌ده بویرده بویله جزئی مثاللری ایراد ایدرك سوز اوزاتمیه حاجت یوقدر. فقهمز ترتیب ایدلدیکی کونده نه اسملری ونه جسملری اولمیان پوچته، تیلغرام، تیلیفون وغیر بونلر کبی اختراعات؛ ناتاریوس و متریقه‌لر، محکمه‌لر وطبیبلرك شهادتلری، قاترغه‌یه یبارلمك، آریستانت روتینه قوشلمق کبی تنظیماتلرك، بزم معامله ونزاعلرمزه اوشنداق فصل دعوی وحکملره خیلی تأثیری واردر. بونلری ایسه فقهمزه تطبیق

ایلمك یاکه هیچ ممکن دگل، یاخود بعض نادر ذاتلره کوره گنه ممکن. بر اش مادام که عموم اسلام حاکملری ایچون استفاده ایدلمیه‌چك اولور آنك عقننه حاجتمزه کافی دگل دیمك روا اولور.

«چیته» شهرنك اولان بر ذات تاتاریوسه اشهاد ایدرك مینزله‌ده اولان خاتوننی تلغرام واسطه‌سیله طلاق ایتدی. یاخود عدت نفقه وغیرلر آقچه‌سنی پیراواد ایتدیکی حالده «مسقوا» دن بر کس «تابول» شهر نه اولان خاتونینك کندی اسمنه طلاقنی بیان ایدوب مکتوب یازدی. بر آت یوکی قدر فقه کتابلرمز تتبع ایدلسون عادی حاکملر بونلر دن بر شی چیقاراچقلر دکل، بیوکاری‌ده شاید کتاب القاضی بحثلر ندن وخط ایله عمل درستمی کبی مطلبلردن یوقاری واره آلمازلر. بونلر ایله دعوی اوزمك نه قدر مشکل ایدیکی معلومدر. بناء علیه مذکور خاتونلرده وفات کونلرینه قدر «قدرم شویله ایمش!» دیه کون کچرمیه مجبور اولورلر.

ایکنچی بحث: بر دعوانك بر جزئی «یاقوتسکی» شهرنده وبر جزئی «بلبای» تواعنده کورلمه سی لازم کلور. (بویله بر دعوا بو کونك هم واردر) قاضی اولان کیمسه بو کبیلرده البته کتاب القاضی الی القاضی فصللری ایله عمل ایتمیه مجبور اولور. لکن بو فصل شویله بر شیدرکه الك یکل اولان سوز ابو یوسف مذهبی اولدیغی حالده بزه کوره قابل تطبیق دکلدر.

ایشته «بلبای» ده اولان خاتون، ایری وفات دگل، مفقود دخی دگل عمرده بر کره اولسون ایری ایله جیولاچقلر دکل، آشارغه یوق، ایچار که وکیبارکه یوق، «نه چاره قسمتم شویله ایمش!...» دیه اوتوز قرق ییل مدت عمرنی اوزدرر. بویله خاتونلر کاشکی برگنه‌اون غنه اولسه‌لر ایدی نه ایسه اول ایدی. فقط تأسفدرکه یوزلر ایله صانالورلر.

بو سوزلردن فقه کتابلرینه طعن وکتاب القاضی الی القاضی مسئله‌سنی جرح ایتمك آڭلاشلماز هم آڭلاشلماسون! بتون سفرلر کروان ایله یورمیه محصور اولان بر زمانده هم‌ده محکمه‌لرك کانسیلاریه‌سی، الخود اشچی، ایسخاداشچی دفترلری، خزینه مهری ویاکه مهر یرینه مطبوع علامتلر، پوچته‌لر، پوچته نظاملری اولنمادیغی؛ اوشنداق هر محکمه وهر حاکمك عمللری تعیین ایدلنه‌رك بونلرك وظیفه‌لری ترتیب اوزره وحکومت کفالتی تحتنده اولنمادیغی بر زمانه کوره غایت مطابق ایدی. فقط شمدی زمان شول درجه تغییر ایتدی‌که اگرده ابو حنیفه حضرتلری قایتوب کله ایدی، کندی شاگردی امام محمد یازان کتابلری بر طرفه قویوب کندیسی تمام بر باشقه فقه ترتیب ایلر ایدی.

عادتلری کتابلره تطبیق ایتمك دگل، بلکه کتابلری عادتلره تطبیق ایلمك لازمدر. اسلافلرمزدن چوق کیمسه‌لر کوردك‌که سامارا غوبیرنسکی پراولینیه‌سی طرفندن یوز واسطه ایله کلن اوکازلرنی ڤولصله خدمت ایدن بر روس بالاسی قولندن یولقوب آلوب کندیلرینك اوکازلی ملا اولدقلرینه علم یقین حاصل ایتدیکلری حالده، پوچته ایله هم‌ده کندیلرینه معلوم اولان بر ذاتك آی خبری یازلنوب کلن خطلرینی «شرطلری تابلمی» دیه کتاب القاضی الی القاضی‌یه تطبیق ایدرك قبول ایتمازلر ایدی. بویله ذاتلره بو کونده‌ده قحطلق دگلدر.

خاتونینی تربیه‌یه قدرتی اولمیان کیمسه خاتوننده فرقت حقی اولمای، بلکه دین آلمقله امر ایدلمك ماده‌سی کوسترلور. ایلك عصرلره کوره هم بغداد، کوفه ولایتلرنده بو حکم معیشته موافق ایدی. احتمال‌که بوکونده‌ده موافقدر. فقط بزم کبی قشی صالقون هم اوزون اولان مملکتلره کوره اجراسی قابل دگلدر. بغداد کبی قزو یرلرده اون خاتون مصرفینه کفایت ایدن شی بزم یرمزده یارم خاتون اداره‌سینه کافی دکلدر. بر دقت ایدلسون، ایرارینه بورچقه ویرلمیان

يرده خاتونلرينه‌مى بورج ويرله‌چك: ويرلميه‌چك ايسه بويله حكمك معيشتمزه كوره نه كبى فائده‌سى وار؟ «ايركڭ ضررينه بورج آل! بن شويله حكم ايتدم!» ديه اعلان‌ايدلن حكمدن قانغى برخاتون «شكرلر اولسون حالم تأمين اولندى» ديه كيده‌چكدر؟ فائده ويرميان حكم‌ايله اجراسى ممكن دگل حكم ايكيسى بر شيدر.

غايت نازوك اولان عنين مسئله‌سنده خاتونلر فتوالركـ ايله عمل ايدلمك يولى كوسترلور. علم طبكڭ خارق العادة ترقى ايدن اوشبو كونمزده عصرمزنكڭ طبيبلرى برچوق دفعه‌لر عاجز قالدقلرنى اعتراف ايدن بر مسئله‌نى (*) بزم چيشمه باشقوردلرينك خاتونلرى تمييز ايله چكلرينه قناعت اولنورمى؟ ... حقيقتى بيلوب، بيلممكدن قطع نظر اولنه‌رق مطلقا بر وجدان ايله فتوى (ايكسپيرت) روسيه نظامنده هم واردر، فقط اهلى اولمق شرطيله. يوقسه ساغز چاينامقدن باشقه‌نى بيلميان خاتونلركڭ فتوالرى (ايكسپيرت) عد اولنمامزسه كركڭ.

صوبرانيه كانسيلاريه‌سنده بر خاتون ايرينڭ عنين ايديكنى سبب كوستروك فرقت صورار. صوبرانيه ايسه تأجيل بيورر. فقط تأجيلدن مقصود برلكده ياشامكلريمى يا خود مطالقامى؟ ديه بر ترديد ظهور ايلر. برلكده طورميه خاتون رضالق كوسترر فقط قائن آتاسينكڭ يورتندن باشقه يرده اولمق شرطيله. قيين حقده قائن آتاسى ايله آقروژنى صودده بيوك بر ايشلرى بارلغينى شول سببدن آنكڭ يورتنده طوره آلمق ممكن دگل ايديكنى دعوى ايدركـ آقروژنى صوددن هم‌ده دوقتوردن شهادت نامه نابشرر. اير ايسه آتاسنى تربيه ايدرگه و آنكله بر كسبده اولديغنى سبب

(*) آمريقاده‌تأليف ايدلن «حياتناالتناسليه» نام كتابكڭ ١٢ نچى بيتينه مراجعت اولنه

کوستررك هم ده خاتوننك بویله سوزاریله ایروم بر فاتیر آلورغه مجبور دگل ایدیکنی شریعت حکمینه حواله ایدرك دعوانی مدافعه ایلر. صوبرانیه‌نك بو ایش حقنده عجله‌چه خاتمه ویرمادیکنی سبب کوسترمکله خاتون داخلیه نظارتینه شدید اللهجة بر شکایت نامه رفع ایدر. صوبرانیه بر طرفدن مذکور نظارته جواب ویرمکله مشغول اولور وایکنچی طرفدن‌ده ایشك آخرنی بولمق امیدیله ڤراچیبنوی آتدیلینیه‌گه یازوب زوجان حقنده معاینهء طبیه ایدلمه‌لرینی صورار. ایر ایله خاتون حتی صوبرانیه طرفندن برده ناظر حاضر اولندیغی کامیسیه‌ده معاینه اولنورلر. مذکور آتدیلینیه کندینك شهادت نامه‌سنده ایرنك عنین دگل ایدیکنی یازار؛ اما خاتون حقنده قرار ویره آلمادیغنی تصریح ایلر. ایشته بو کبی شیلر هر وقت اولنه‌چق حاللردندر. نادر ذاتلر احتمال‌که جامع الصغیر، قدوری، هدایه‌لردن بو کبی طوغرولرده روایتلر دلیللر تابارلر، فقط یالکز نادر ذاتلره میسر اولوب‌ده عموم محروم طوره‌چق فقه حقنده اجراسی ممکن دکل تعبیری هر نه قدر قباتعبیر ایسه‌ده درستدر.

اوچنچی بحث: فقه کتابلرمزی، یاخود فقه کتابلرمزك بعض حکملرنی مکان وزمان اقتضاسینه موافق صورتله تغییر وتبدیل ایدوب طورمقدن شریعتمزك (معاذ الله) تغییر وتحریف ایدلمه‌سی لازم کلماز. فقه اسلام ایکی رکندن عبارت اولوب، بری ایسه کتاب وسنت، اجماع وقیاس تعبیر ایدلن اصول شریعتدر. ایکنچیسی‌ده یالکز رئی ایله ترتیب ایدلن «قانون اسلامیدر» روما قانونی، فرانسیه قانوی، امریقا قانونی اولدیغی کبی «اسلام قانونی»ده باردر. خلقنك معامله‌سی اقتضا ایتدیکی سببلی مشایخ سالفه‌نك، بو زمانه بویله اوفق، خلق ایچون شویله ارفق، استحسان بویله‌در، استصحاب

اویله‌در ، عقل صحیح آنگله حکم ایلر ، عموم بلوی بونگله عملی تجویز ایدر ، مضموننك اولان سوزلری جمله‌سی «قانون اسلام» اوله‌چقدر.

مقصود ایسه آگلاشلدی ولکن زیاده‌ٔ ایضاح ایچون بر تمثیل یازمق فضول اولماز . یالکز قزك ترکه‌دن اولان نصیبی نصف اولمه‌سی حکم شرعیدر . زیرا قرآن ایله ثابت اولمشدر ؛ اما عنین مسئله‌سنك خاتونلر فتواسینه مراجعت ایدلمك قاعده‌سی صرف رأی ایله اولدیغی ایچون قانون (*) اسلامی اوله‌چقدر . حکم شرعینی مادامکه ضرورت ملجئه اولماز تغییر وتبدیل ایدلمه‌سی اصلا جائز اولمادیغی حالده قانون اسلامی ، هر زمان وهر مکانك کندینه مناسب صورتله تغییر وتبدیل ایدلمه‌سنك ضرر اولماسه کرك . زیرا اون تورلی یوز تورلی صورتلره تبدیل ایدلسون همیشه «قانون اسلامی» اوله‌چقدر .

(*) عنین مسئله‌سی بتون اصلی ایله رسول اکرم زماننده واقع اولمامشدر ، ظن ایدرم . زیرا جناب رسالتپناه افندمزك حکم وفتوالرنی الوغ وکچوك بتون وقایعنی نقل ایتمیه حصر ایدلن (زادالمعاد) نام کتابنده ابن القیم حضرتلری بویله بر حادثه اولدیغنی حکایت ایلمیور . تأجیل قدرسی‌ده یالکز حضرت عمر وحضرت علی‌دن منقول ایدیکنی ابن الهمام فتح القدیرده روایت ایلر . بو سوزدن هم زمان رسول الله‌ده اولمادیغی آگلاشلور . اما خاتونلر فتواسیله عمل ایلمك قاعده‌سنی کیم باشلاب سویلمشدر ؟ هم نه قدر تفتیش وتتبع ایله مشغول اولدق ایسه‌ده همان بونی بیلمك میسر اولمادی . احتمال که بوندن صوڭ معلوم اولور . امـا بکارتی معرفت ایتمك ایچون فقه کتابلرنده ذکر ایدلن طریقلری کوردیکنده ، آدم اوغلی حیرتلره غرق اولورده قالور . نه دیمیه ده بلماز ! . . .

دورتنچی بحث: عائله نزاعلرنی فصل ایده‌چك حكملرك ركن واساسلری طوغریدن طوغری یه قرآن وحدیث شریف هم ده اجماع وقیاس اولمه‌سی ویاخود بونلردن مستنبط اولمه‌سی شرط اولدیغی کبی (بونلر ایچنده هر نه قدر قانون اسلامی هم اولنور ایسه ده آنلر حكملرك جوهرنی اولمای یالگز متفرعاتنده‌در هم ده قانون اسلامی هر نه قدر قانون ایسه‌ده واضعلری اسلام اولمه‌لری لازمدر) بونلر ایله حکم ایدن کیمسه‌لرك هم شریعت نظرنده قاضی اولمه‌لری شرطدر. شریعت نظرنده قاضی اولنه‌چق ذات جناب رسول اللهنك نیابت طریقی اوزره حکم ایتدیکندن اسلام اولمه‌سی هیچ شبهه‌سز شرطدر. اوشبو حکمت ایچوندرکه عباسی خلیفه‌لر حتی اڭ بیوك منصبلری یهودی خرستیان، صابیء وپت پرستلره ویردیكلری حالده قضا منصبندن حتی اڭ کچوکلرینی اولسون اسلامدن غیری‌یه ویرمامشلردر.

خرستیانلرك نكاحلری شرعی اولمه‌سی‌ایچون روحانیلردن برینك اجراء رسم‌دین ایتمه‌سی شرط اولدیغندن بونك خلافنده اولان نكاحلر شرعی نكاح عد ایدلمادیکی کبی، غیر مسلم اولان بر کس هر نه قدر عائله نزاعلری طوغروسنده حقوق اسلامیه‌ده ماهر اولمغله شوڭا بناء حکم ایتسون حكمی ایسه شرع نظرنده قوتنده دگلدر. عائله نزاعی حقنده اولان قاضیلق بعینه جماعت نمازنك امامت ایلمك کبی صرف بر وظیفهء دینیه‌در. ایمدی غیر مسلم اولان بر حاكمك بو طوغرولرده ملکی نظاملره بناء ایدرك حکم اعلان ایتمه‌سی نه یرده قالدی؟ مسلم اولان بر کیمسه‌نك هم ملکی نظاملر ایله حکم ایتمه‌سی‌ده قوتسز ایدیکی اوشبوندن فهملنور.

خرستیانلره تشبیهمزدن قضالقده نصرانیت اسراری قبیلندن برسر اولنه‌چغی آڭلاشلماسون. زیرا بونك سر ومعمی فلان

يوقدر. بلکه خليفه ديمك رسول اللهڭ قائم مقامی ديمك اولديغی کبی قاضی هم حکم ايتمك طوغروسنده رسول اللهڭ نائبی ديمكدر. رسول اللهه نيابت ايچون اسلام شرط ايديکنده تردد ايدن اولمازسه کرك.

بوندن باشقه، مشهور مذهبلر قاضينڭ مجتهد اولمه‌سنی شرط ايلمشلردر. حنفيه مذهبنده کرچه مجتهد دکل قاضينڭ قضاسی نافذ کورلور ايسه‌ده، بوسوزڭ ابو حنيفه حضرتلرينڭ کندی سوزی اولەچغی مشکوکدر. ومع ذلك هر نه قدر مقلد قاضی قضاسنی درست کوررلر ايسه‌ده مجتهد فتواسيله اولمه‌سنی شرط ايتمشلردر. بوتقديرچه ايکی آراده زور نزاع قالماز. زيرا بری طوغريدن طوغری‌يه مجتهد اولمه‌سنی شرط ايتديکی حالده ايکنچسی بالواسطه اجتهادی شرط ايتمکده‌در. هر نه عائله نزاعنی فصل ايتمکده يا قاضی مجتهد يا مفتی مجتهد اولمه‌سی شرطدر. ذاتا مجتهد اولميان کيمسه‌نڭ مفتيلگی جائز اولمه‌سی‌ده شبهه‌ليدر. اما مجتهدڭ مسلمان اولمه‌سی اهل اسلام آراسنده بالاتفاق شرطدر.

عائله نزاعلری ايله، غيری نزاعلرڭ برقدر فرق ايله يورمه‌سی اولگيسينه انساب حقی متعلق اولديغی هم‌ده احکامی اکثر قرآن وحديث ايله اولديغی جهتدندر. معاملاتده ايسه حقوق برقدر يومشاق اولديغی کبی احکامی‌ده اکثر آراء مجتهدين ياخود قانون اسلام ايله ترتيب ايدلمشدر. اوشبو جهتدن ايکی آراده بيوك فرق اوله بيلور. بوايسه يوقاروده هم سويلاندی.

اختصار مطلوب اولديغی سببدن بو طوغروده آنچق اشارت يوللو بعض شيلر يازدق، بونی ده ايسه مذکور عائله نزاعلرنی کندی عالملرمز تصرفنده قالدرميه ياردم تابماسه بر سبب اوله بيلمازلرمی ديه يازدق. اکرده عموم محله امامرمزنی شرعا قاضی اولمقلرنی انکار ايتسه‌ك، مجتهدلرده منقرض اولدی شمدی مجتهد

کلەچك دگل فکرینه ذاهب اولسەق، بزلر مذکور دعوالری حل ایتمکدن اختیارمز ایله ال چکمش و اوزمز ایستیەرك کندی المز ایله عائله دعوالرنی ملکی محکمه لره تسلیم ایلمش اولورز. اویله ایسه آنی قایتارمق ایچون سوز سویلشوب یورمکمز صرف بر عبث اش اولەچقدر.

قاضینك بعض حکملره کورەگنه قاضی اولمەسی جائز اولوب مشائخ سالفه نك بیانلرینه کوره بر یرده اوچ مسلمان اولسه برینك، قاضی اولنمەسی لازم ایمش. حکومتمزده محله امامرینه: «اوز محلهگزده اولان عائله نزاعلرنی اوزگز شریعتگز ایله فصل ایدرك طرفینگه اعلان ایدیگز، فقط مال دعواسینه کرشماگز!» دیمش. ایمدی بونلرك شریعت قاضیلری اولمقلرندن نه کبی مانع وار ایدی عجبا! جهالتلری البته مانع دگل، زیرا عباسی خلیفه‌لر عصرنده اولان قاضیلر آراسنده اولان بعض قریه قاضیلرینه نسبتله بزم محله امامرینك الك جاهلی‌ده علامه اطلاقینه سزادر. غیر مسلم حکومتك نصبی‌ده اولماز، زیرا قضانی هر بر تورلی حکومتدن تقلد ایتمك درستدر. قاضی اسمی ویرلمامه سیده اولماز. زیرا قاضی اولمق ایچون بو عنوان شرط دگلدر. بونده ایسه هیچ خلاف اولمازسه کرك. ایمدی مانع نەدر؟ . . . .

بو امام بلا عذر جمعەده امام اولەرق نماز اوقومای جماعتنی محروم ایتدیکی سببلی عیبلی اولدیغی کبی کندی محلەسنده ظهور ایدن نکاح وطلاق دعواسنی رؤیت ایتمادیکی ایچون هم نظاما عیبلودر.
(اولاژینیه نکازانیه)

عائله نزاعلرنی فصل ایدر ایچون صوبرانیه طرفندن ویرلن اوکاز لر قاضیلغی مثبت دگل، بلکه یالکز مظهردر. صوبرانیه قاضی نصب ایتماز، زیرا بویله بر وظیفه زاکون بوینچه آنك یوقدر،

نظاما وظیفه‌سی اولمیان بر اشده شرعا وظیفه‌سی یوق ایدیکی هم دلیله محتاج اولماز. صوبرانیه طرفندن ویرلن اوکازلره قویلمش زاکون واستاتیه‌لره بر نظر ایدلنسون، عموما بتون محله امامله‌ری حقنده اولان استاتیه کوسترلور، یوقسه مذکور اوکازده هیچ بر: باشقه‌شی یوقدر. ایمدی بعض ذاتلرك: «محله امامله‌رینی صوبرانیه اوکاز ایله نصب ایتدیککی صورتده شرعا قاضی اولورلر، یوقسه یوق» دییان سوزلری نه قدر درست اوله بیلور؟.. بوڭا ایسه دقت لازم!. بتون ملتك حیاتی مربوط اولاچق شیلرده قارشوکار عاقل اولماز، بلکه هر تورلی غرضلردن نفسنی تجرید ایدوب برلکده فکر یورتمك لازم اولور. محله امامله‌ری قاضیلر دعواسنده اگرده شریعته خلاف بر شیء وار ایسه یاکه ملتمز استقبالینه ضررلی بر نقطه کورلور ایسه بن کندم بو سوزدن یوز مرتبه قایتدم، بیك مرتبه توبه ایتدم.

وما انا الا من غزية ان غوت
غويت وان ترشد غزية ارشد

بشنچی بحث: عائله خصوصنده اولان نزاعاری فصل ایدر ایچون اولندیغمز حال وعصر ایجابنه کوره حاکم شرعیلرمزه دستور العمل اولمق اوزره حقوق فننده بر کتاب جمع اولنمه‌سینه بزم روسیه اسلامله‌ری غایت محتاجلردر. اگرده نصیب اولوبده عائله نزاعلرنی فصل ایتمك وظیفه‌سی کندی عالملرمز تصرفنده قالور ایسه، ایستر دولت امر ایتسون، ایستر مسکوت قالسون، هر شیءدن مقدم بونکله اشتغال ایلمك بورچ اولسه کرك.

دیدیکمز روشچه کتاب ترتیب ایلمك وظیفه‌سی، اکابر علمأ ومشاهیر مدرسینمزدن عبارت اولان بر هیئتك مخصوصه

ذمه‌سنده اولنه‌چغی طبیعیدر . صوکره ایسه وقتك اجبارینه
کوره شریعته خلاف کلماز روشچه البته تبدیل و تغییر ایدلنوب
طورلور .

هریوز ییلده‌دینی تجدید ایده‌چك مجددار اولنور، مضمونندکی بر
حدیث شریف روایت ایدلنور . اگرده بویله بر حدیث رسالتپناه
افندمز حضرتلرندن صدور اولمش ایسه، البته امتك احتیاجی و مهماتنه
دائر اولور . اهل اسلام ایچون شعرلر ، تاریخلر ، تصوف وغیرلره
کوره علم حقوق وفن فقه ضروردر ، باشلیچه احتیاج بودر . زیرا
علم حقوق انسانلرك روزکارینه مناسب بر طرزده اولنمازسه (معاذ
الله) بتون بتونه دیندن محبت سونوینه باعث اولور . احکام ، معقول
صورتده اولنمادیغی صوك حاکملری‌ده مجبوب کورلماز . مشوش
بر نظام ایله حکم ایدن قاضی کندیسینه عادل اسمنی آلدیغی
کوریلن وایشیدلن شیلردن دگلدر . حکم وحاکمدن ممنون اولمیان
ملت نه قدر کوچلی اولسه‌ده اولسون حیات کسب ایده آلماز .
اولان حیاتی ایسه صرف وهمی اولوب تیز کوندن یقلور . بناء
علیه ملت وملتك مابه القوامی اولان فقه وار ایکن تجدید حدیثنی
تصوفه حمل ایدرگه عجبا باعث نه‌در ؟ ... یوقسه علم تصوف اسلامیتك
رکنلرندن بریمیدر ؟ .

لکن بویله کتاب نه یولله ترتیب ایدلنه‌چك؟ بو سؤالك جوابنی
بوکوندن ویرمك ممکن اولماز. زیرا ایشلر هنوز بوکا کلمامشدر.
بزلر ایچون کلن ایشلری باقمق لازم اولسه کرك. ومع ذلك سوز
چقدیغی وقت سویلاب اوزمق فائده‌سز دگلدر. اگرده بویله کتاب
ترتیب ایلمك لازم اولسه ووقتی هم کلسه، البته هیچ بر مذهب
ایله مقید اولمای، بلکه اولدقچه اصول شریعته تطبیق ایده‌رك
یازلنمه‌سی مناسب اولنور. هر مذهب کتابلری قارالنور وهر برندن

مناسب اولانی آلنوب، مناسب دگلی ترك ایدلنور. بویله شیء هر نه قدر تلفیق ایسه‌ده تلفیقك درست دگل ایدیکینه هنوز دلیل قائم اولمامشدر. بوکونکی حنفیه مذهبی دینلن مذهب، اصوللرنده وفروعلرنده بر برینه خلاف اولان اوچ مذهب امامندن ملفق ایدیکنی انکار ایدن کیمسه اولورمی؟ اولنور ایسه مرحمت ایدرك دلیل کتورر. ابو یوسف ایله ابو حنیفه آراسنده یاخود امام محمد ایله ابو حنیفه آراسنده اولان مخالفت امام احمد ایله امام مالك آره‌سنده اولان مخالفته کوره بیوك ایدیکینی اربابی روایت ایلرلر.

امتده اولان افتراق، فقر وضرورت، اختلاف آراء وتعصب جاهلانه کلیسی تقلید ومقلدلر سببندن ظهوره کلمشدر. امت ایچنده مجتهدلر نه قدر کوب اولسه شول نسبتده جمع کلمه اولنور. مذاهب متبوعه‌نك شیوعی‌ده کندیلری عصرنده اولمای، بلکه کندیلرندن یوز ییللر صوکره حادث اولمشدر. یوقسه مجتهدلر مبذول وقتده بو کونکی فاحش افتراقلر، بر برینی تجهیل وتضلیللر اولنماز ایدی. العلم نقطة کثرها الجاهلون. استغفر الله ان طغی القلم اوزلت القدم والعصمة لله المتعال وما بعد الحق الا الضلال.

(رضاء الدین بن فخر الدین)

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ